

El control de l'expressió gènica

Gens i elements reguladors

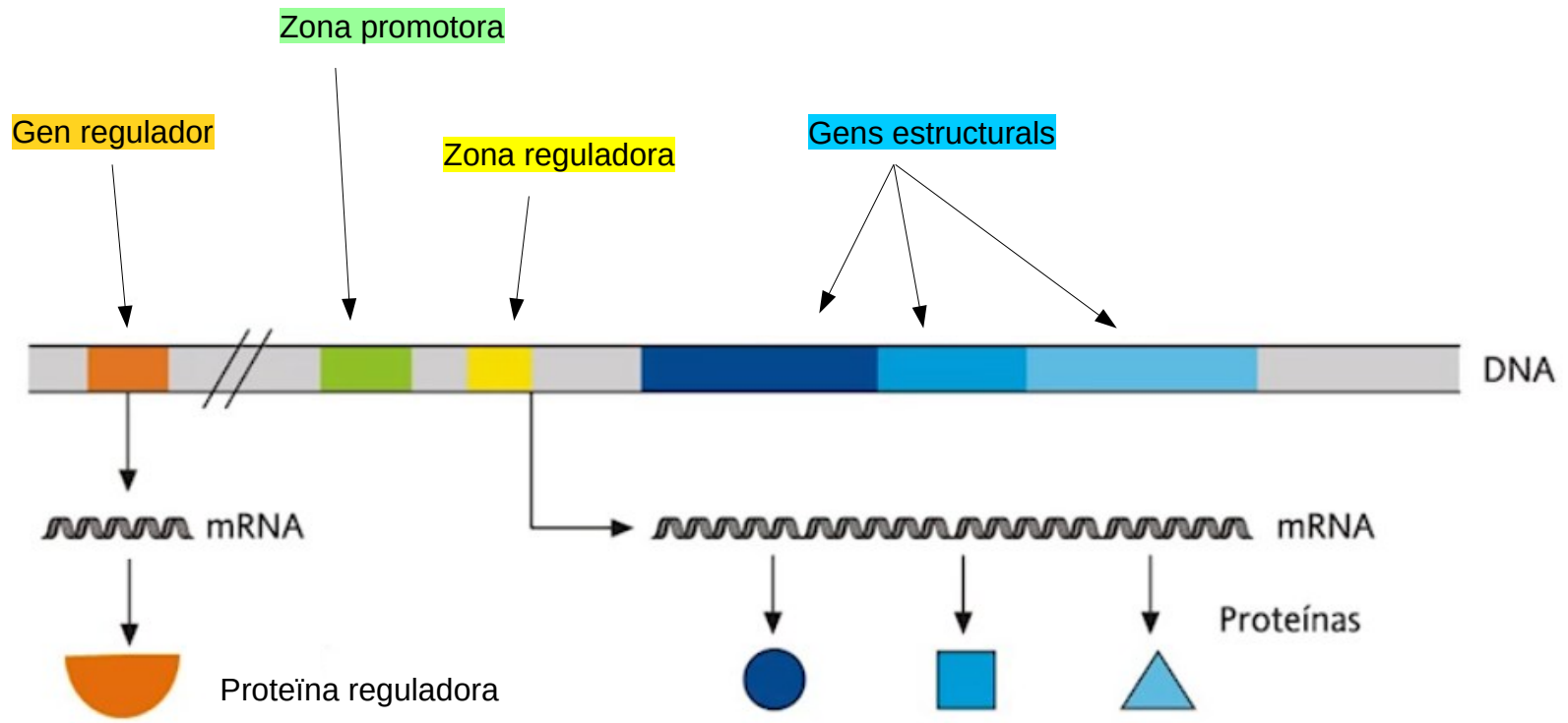
Tan en bacteris com en organismes eucariotes, tota la informació genètica es troba continguda en el DNA.

Es poden diferenciar dos tipus de gens:

- **Gens estructurals:** codifiquen per a proteïnes que tenen un paper clau en el metabolisme o en la formació d'estructures de la cèl·lula (*enzims, proteïnes estructurals ...*)
- **Gens reguladors:** codifiquen per a proteïnes (*proteïnes reguladores*) que controlen l'expressió dels gens estructurals.
Les *proteïnes reguladores* poden actuar estimulants l'expressió dels gens (proteïnes activadores) o bé inhibint la seva expressió (proteïnes inhibidores o repressores)

D'altra banda existeixen seqüències en el DNA que, tot i no ser transcrites, són necessàries per a que un determinat gen s'expressi o no:

- **Seqüències reguladores:** seqüències on s'unirà una proteïna reguladora.
- **Promotor:** conté les seqüències de DNA reconegudes per la RNA polimerasa per dur a terme la transcripció.

DNA amb tres gens d'una cèl·lula procariota

Regulació de l'expressió en procariotes: el model de l'operó

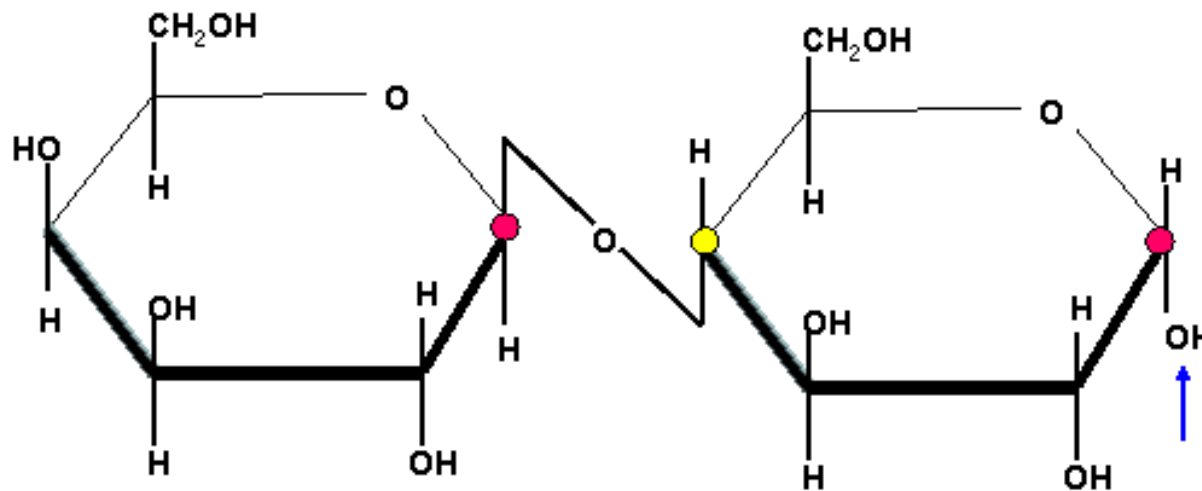
Operó: Conjunt de gens adjacents, propis dels procariotes, que s'expressen com una unitat i que estan funcionalment relacionats.

Un dels operons més estudiats és l'**operó de la lactosa** del bacteri *Escherichia coli*, implicat en la degradació de la lactosa.

Lactosa

- La **LACTOSA** és un disacàrid format per una molècula de D-galactosa unida per enllaç β (1 $\rightarrow$ 4) a una molècula de D-glucosa.
- Es troba lliure a la llet dels mamífers.

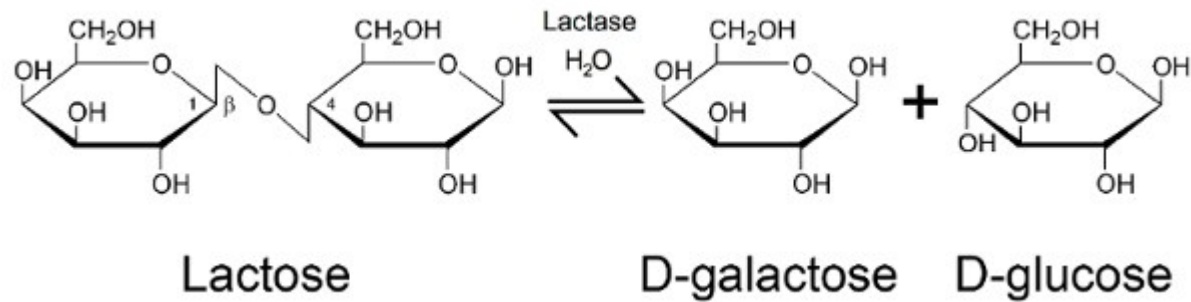

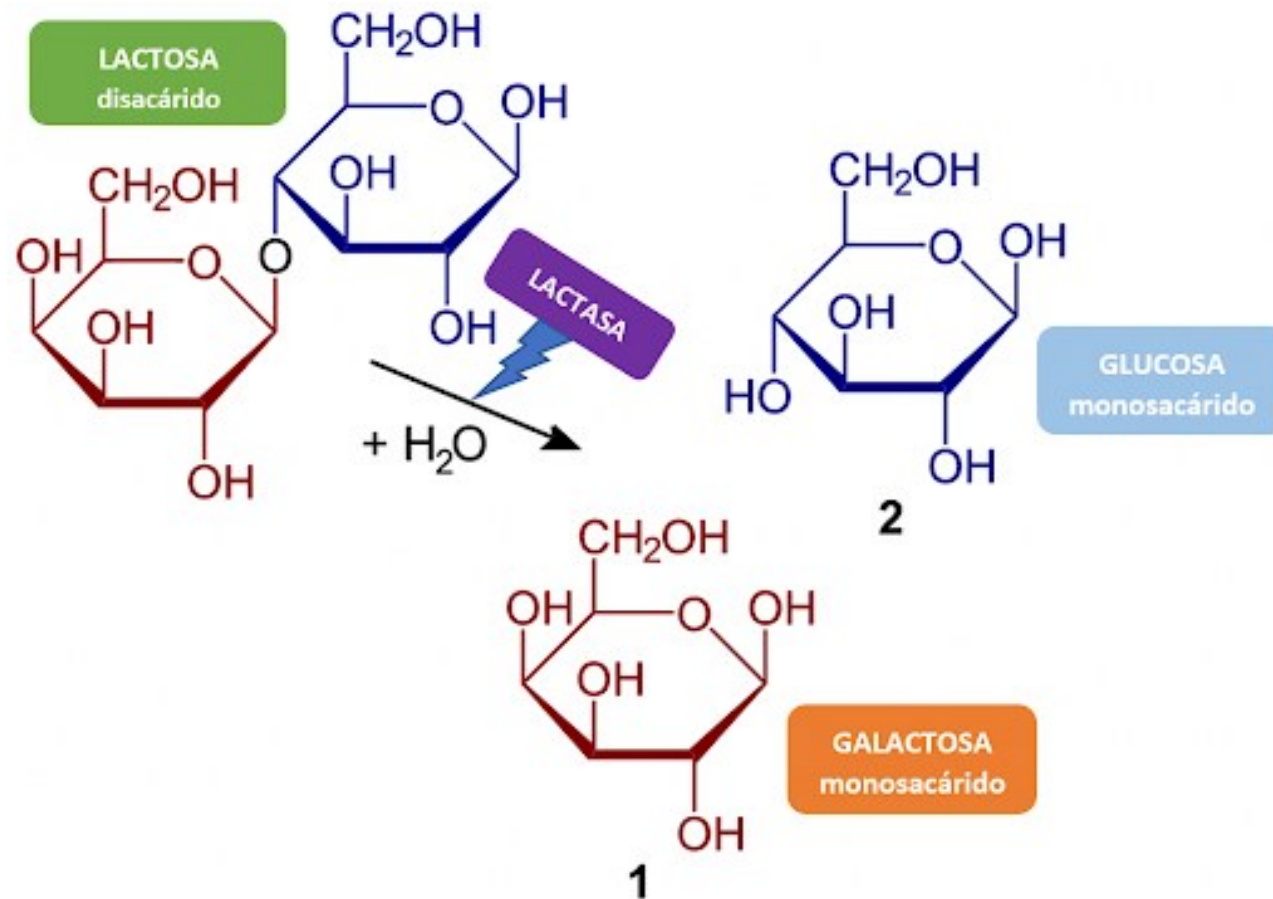
Galactosa

Glucosa

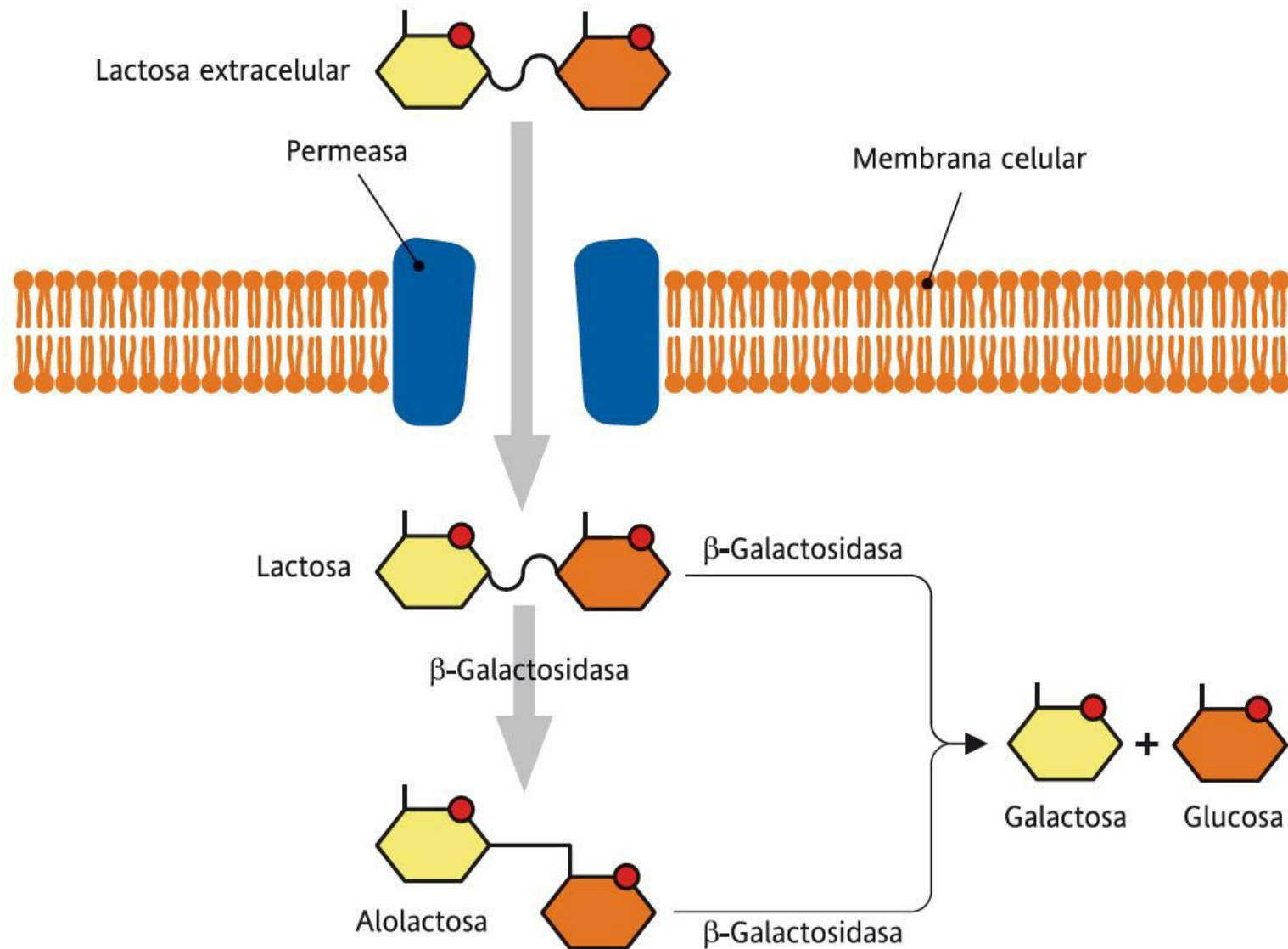
enllaç O-glicosídic de tipus β (1 $\rightarrow$ 4)

La lactosa és hidrolitzada per l'enzim
 β GALACTOSIDASA (o Lactasa)

La **lactosa** és hidrolitzada per l'enzim **LACTASA**.

Bioquímica. Conceptos Esenciales
Feduchi / Romero / Yáñez / Castiñeyra / García-Hoz.
Editorial Médica Panamericana © 2015

Entrada a la cèl·lula i degradació de la lactosa en *Escherichia coli*. La permeasa transporta la lactosa a l'interior de la cèl·lula, on l'enzim β -galactosidasa la degrada a galactosa i glucosa. Aquest enzim també transforma la lactosa amb alolactosa que també és degradada a galactosa i glucosa.

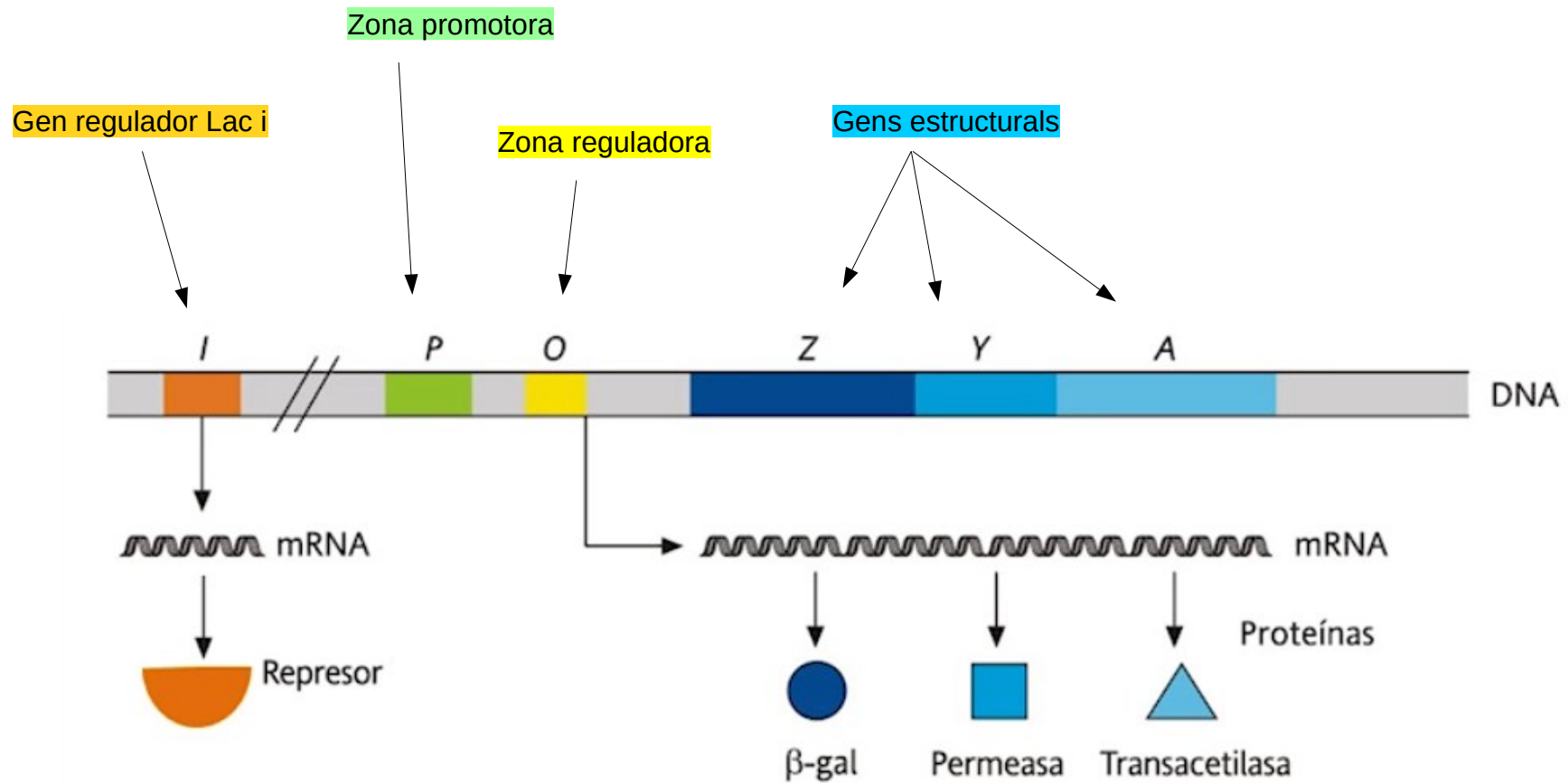

L'operó de la lactosa (l'operó Lac)

Constituït pels elements següents:

- **Tres gens estructurals** implicats en el metabolisme de la lactosa:
  - Gen lacZ: codifica per a l'enzim β -galactosidasa (catalitza la hidròlisi de la lactosa en glucosa i galactosa)
  - Gen lacY: codifica per a una permeasa (proteïna de membrana que permet l'entrada de la lactosa a l'interior cel·lular)
  - Gen lacA: codifica per a una transacetilasa (paper poc clar)
- **Gen regulador lac i**: codifica per a una **proteïna repressora** capaç d'unir-se a la zona operadora i bloquejar l'expressió dels gens estructurals.
- **Zona operadora**: situada entre el promotor i els gens estructurals, on s'unirà la proteïna repressora (es tracta per tant d'una seqüència reguladora ja que determina si es permet o no la transcripció dels gens estructurals)
- **Zona promotora**: on es fixa la RNA polimerasa

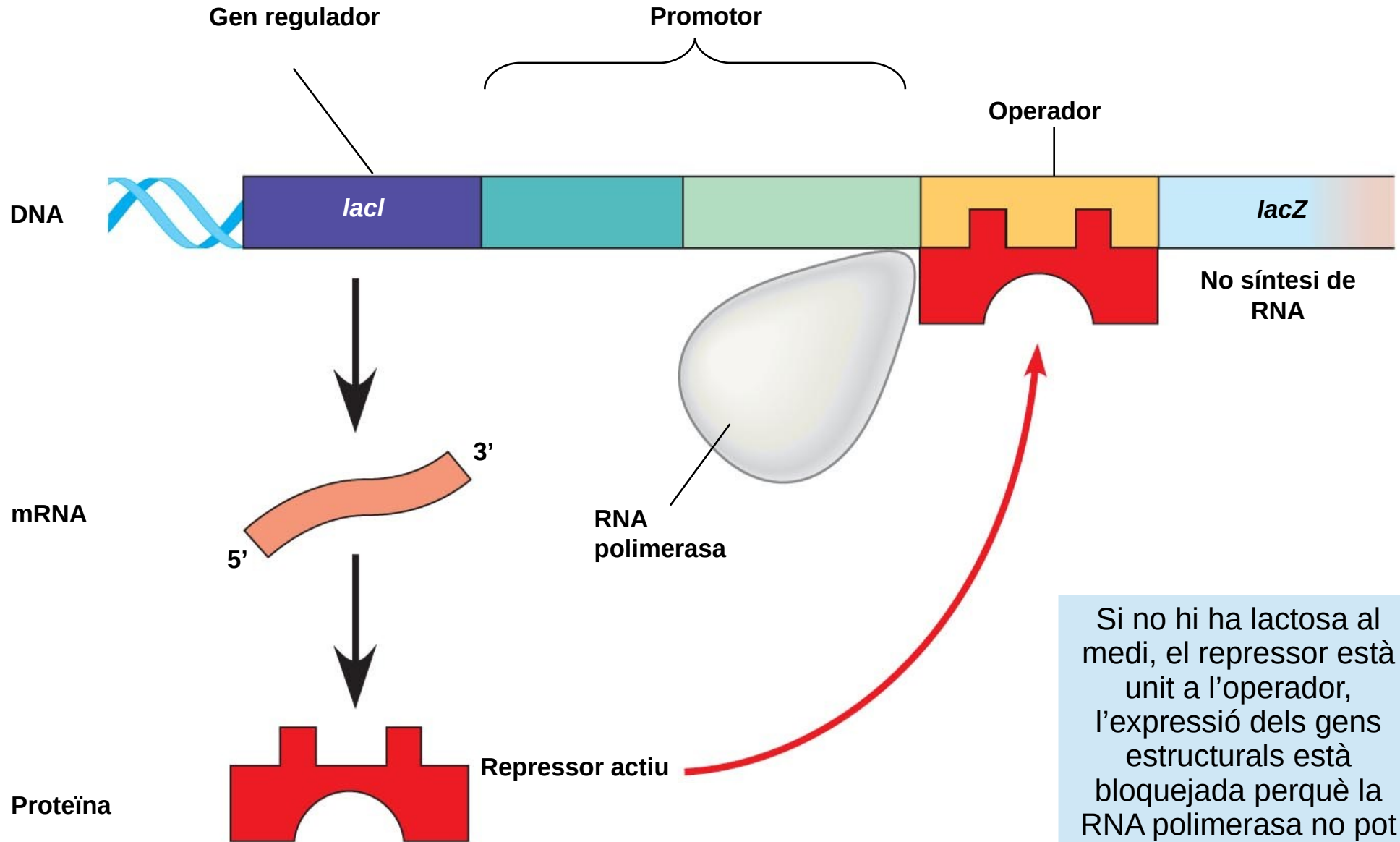
L'operó de la lactosa (l'operó Lac)

Un dels operons més estudiats és l'**operó de la lactosa** del bacteri *Escherichia coli*, implicat en la degradació de la lactosa.

Què passa quan NO hi ha lactosa al medi?

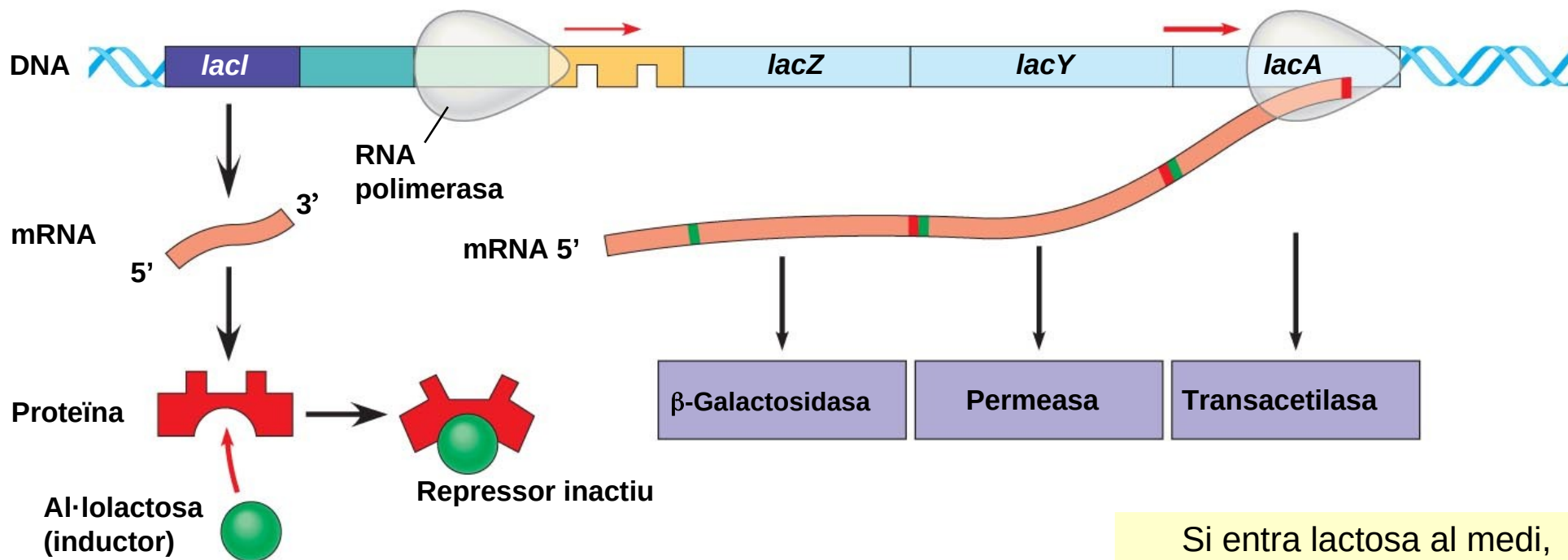
en absència de lactosa...

(a) Lactosa absent, repressor actiu, els gens estructurals no s'expressen

i que passa quan hi ha lactosa al medi... ?

en presència de lactosa...

(b) Lactosa present, repressor inactiu, els gens estructurals s'expressen

Copyright © 2005 Pearson Education, Inc. Publishing as Pearson Benjamin Cummings. All rights reserved.

Si entra lactosa al medi, aquesta actua com un **inductor**, s'uneix al repressor evitant que romangui unit a l'operador, els gens estructurals s'expressen i el bacteri pot metabolitzar la lactosa.

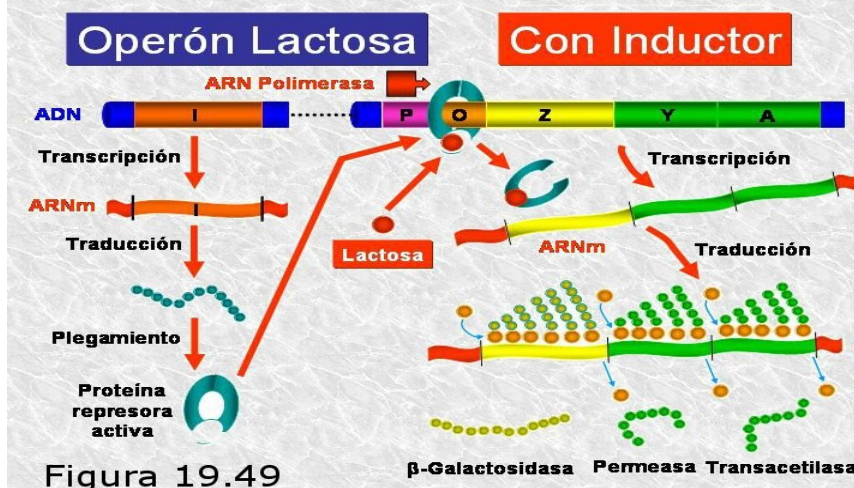
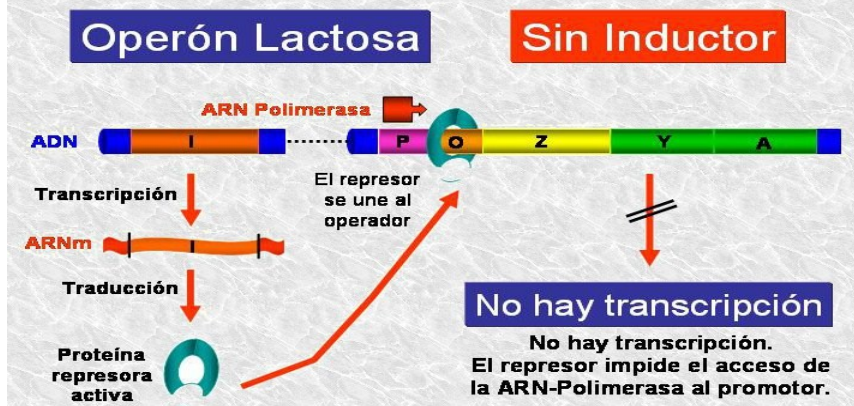
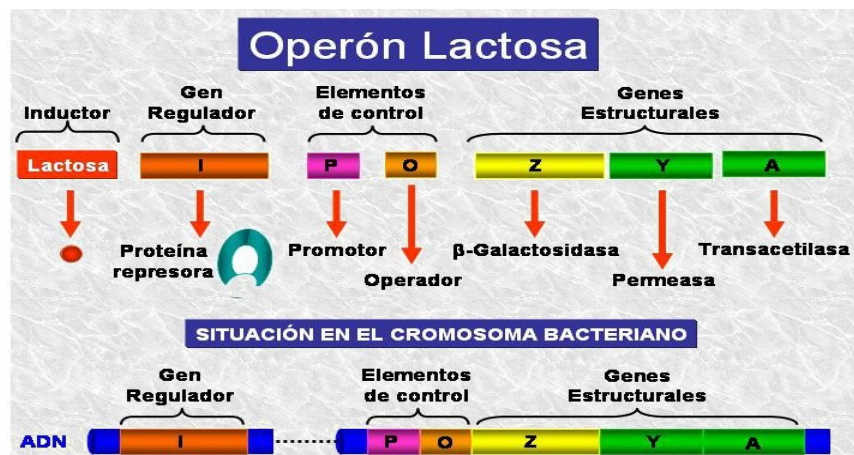

Figura 19.49

Un cop el bacteri ha metabolitzat tota la lactosa, el repressor tornarà a quedar lliure i s'unirà a l'operador per tornar a bloquejar l'expressió dels gens.

i que passa quan els bacteris es troben que al medi hi ha lactosa i glucosa... ?

El bacteri quan hi ha glucosa al medi metabolitza abans la glucosa que la lactosa, per tant els gens de l'operó lactosa no s'expressen.

Per a que es sintetitzin els enzims encarregats de la degradació de la lactosa, ha d'haver presència de lactosa i absència de glucosa .

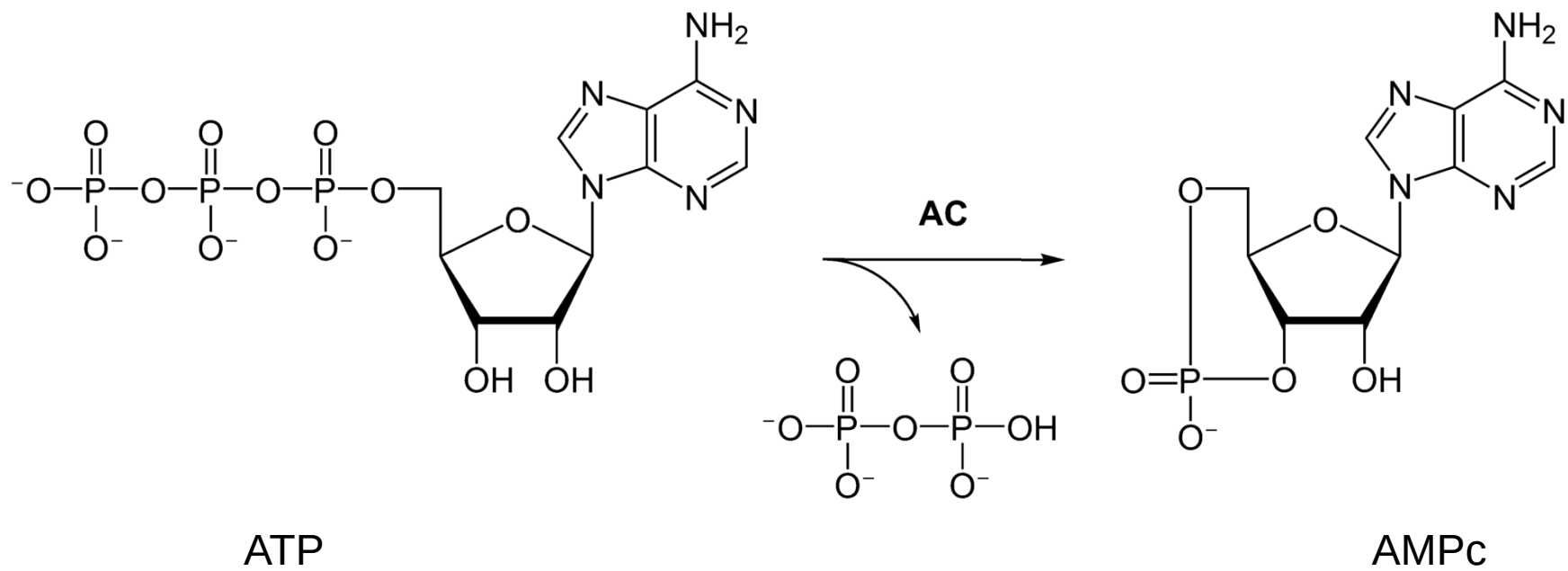
i com s'ho fa el bacteri per percebre que hi ha glucosa al medi i que no ha d'expressar els gens de l'operó lactosa?

A més del control a càrrec de l'operó, hi ha un altre tipus de regulació: la regulació per l'AMP cíclic

Regulació de l'expressió en procariotes: la regulació per l'AMP cíclic (AMPc)

- Es tracta d'un sistema de control basat en l'acció d'unes **proteïnes activadores**, les **proteïnes CAP** («proteïna activada pel catabòlit»)
- **La unió de les proteïnes CAP a una zona específica del promotor afavoreix la fixació de la RNA polimerasa al DNA i permet la transcripció dels gens.** En cas contrari, la RNA polimerasa té dificultats per unir-se i no té lloc la transcripció.
- Ara bé, per a que les proteïnes CAP es puguin unir al DNA han de formar prèviament un complex amb l'AMPc: el **complex CAP-AMPc**.

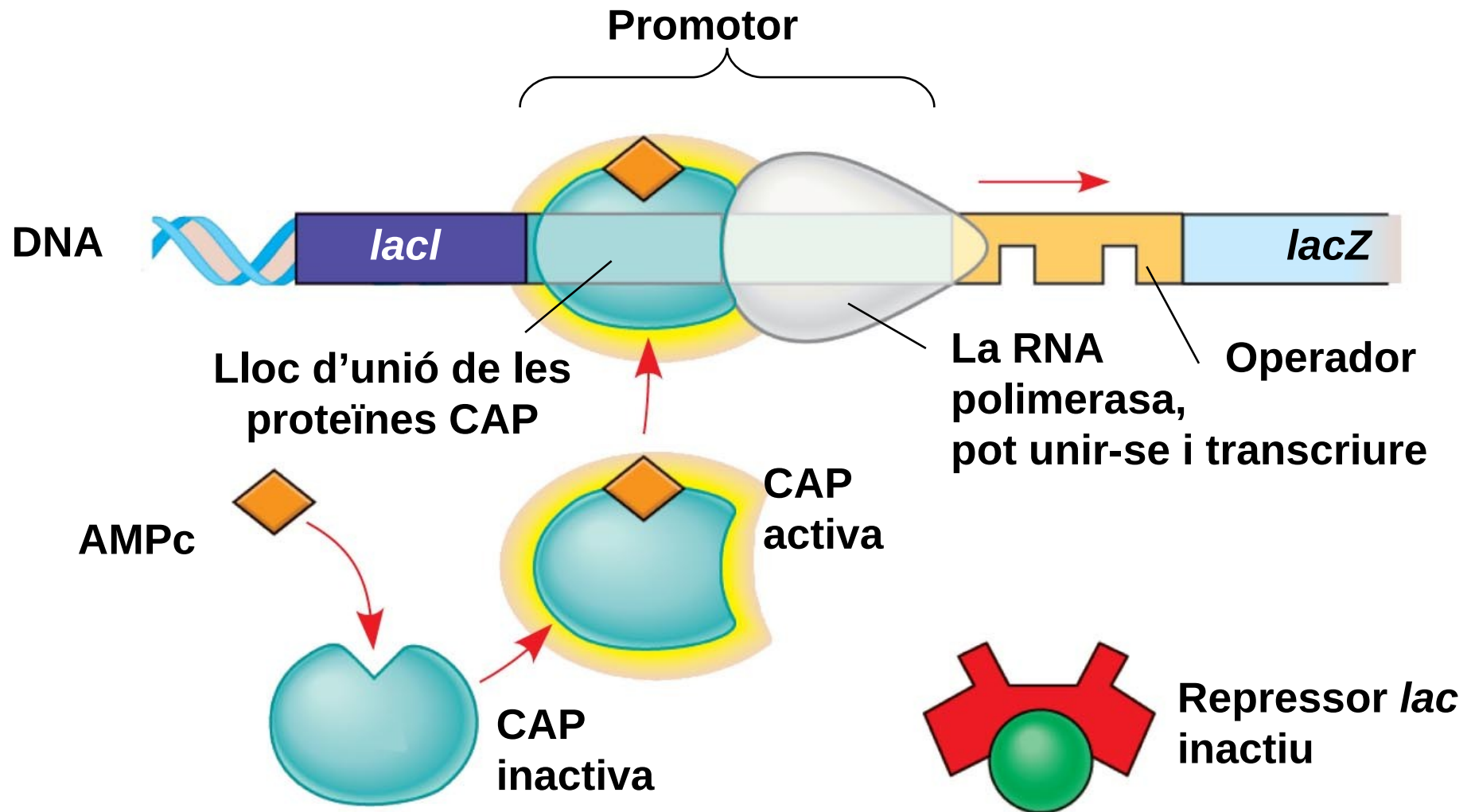
L'AMPc es sintetitza a partir de l'ATP gràcies a l'enzim Adenilat ciclase present a la membrana cel·lular

.... a més de la presència de lactosa, per a que els gens lac s'expressin NO ha d'haver glucosa al medi.

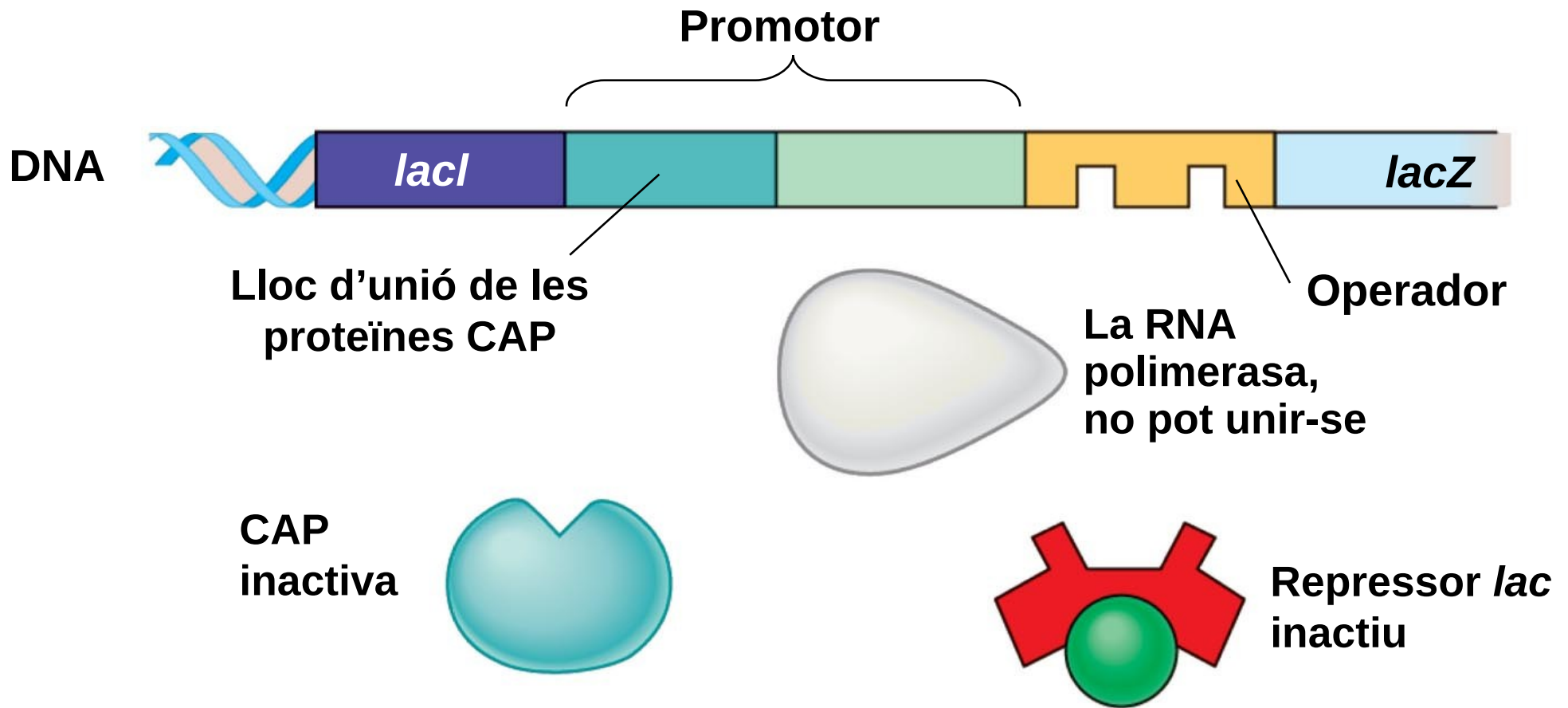
... quan *Escherichia coli* creix en un medi ric en glucosa, utilitza aquesta com a font d'energia. En aquest cas la cèl·lula bloqueja l'expressió dels gens estructurals de l'operó lac.

... i com s'ho fa el bacteri per percebre que hi ha glucosa al medi i que no ha d'expressar els gens de l'operó lactosa?

La presència de glucosa fa disminuir els nivells de AMPc, com a conseqüència no es forma el complex AMPc-CAP, les proteïnes CAP no s'uneixen al DNA, la RNA polimerasa no s'uneix al promotor i per tant els gens lac no s'expressen.

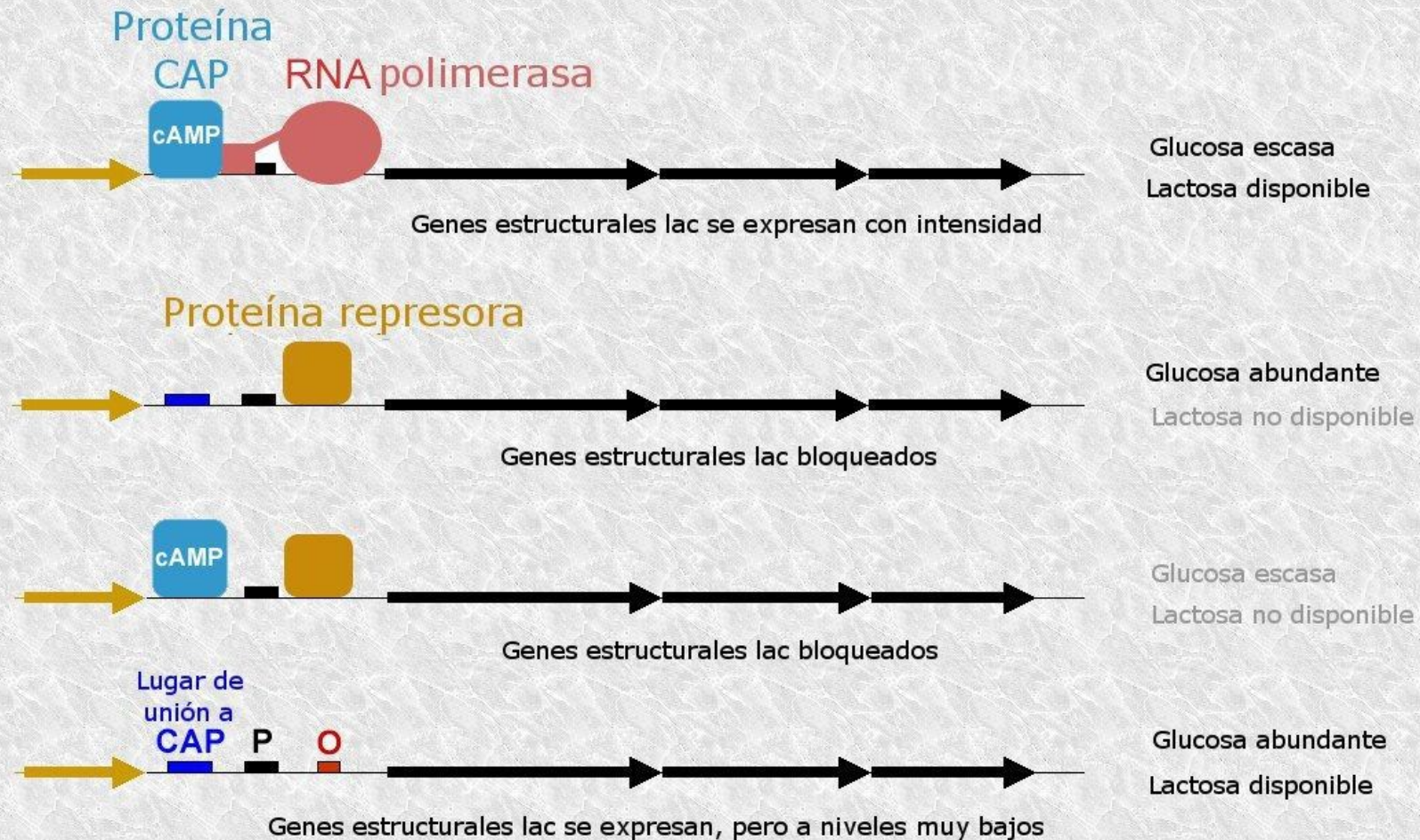
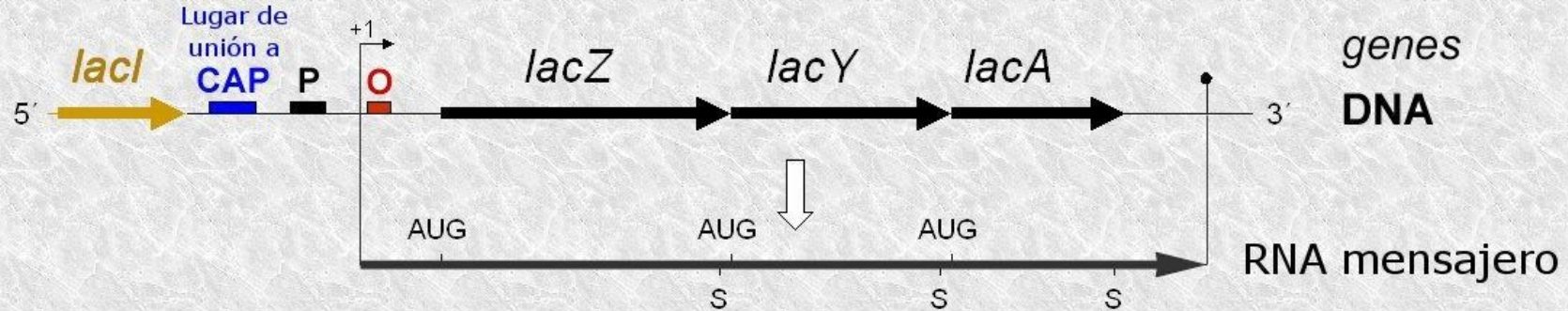
(a) Lactosa present, glucosa escassa (nivell alt de AMPc): síntesi abundant de mRNA

(b) Lactosa present, glucosa present (nivell baix de AMPc): síntesi escassa de mRNA

El operón lac y sus elementos de control

Tabla 18-2. Diferentes situaciones en la regulación del operón de la lactosa

Presencia de glucosa	(AMPc)	Unión al DNA del complejo AMPc-CAP (activador)	Presencia de lactosa	Unión al DNA del represor	Expresión de los genes estructurales	
Sí	Baja	No	No	Sí	No	Si hay glucosa los genes no se expresan, independientemente de si hay o no lactosa
Sí	Baja	No	Sí	No	No	
No	Alta	Sí	No	Sí	No	Si no hay lactosa los genes no se expresan
No	Alta	Sí	Sí	No	Sí	Sólo en ausencia de glucosa y presencia de lactosa los genes se expresarán

Regulació de l'expressió en eucariotes

Regulació de l'expressió en eucariotes

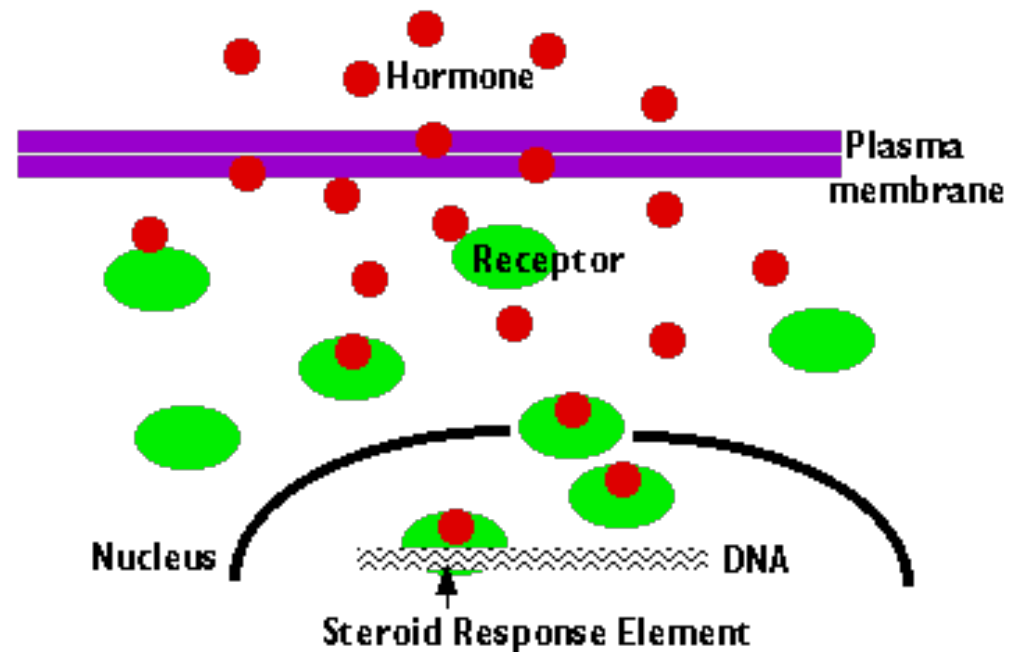
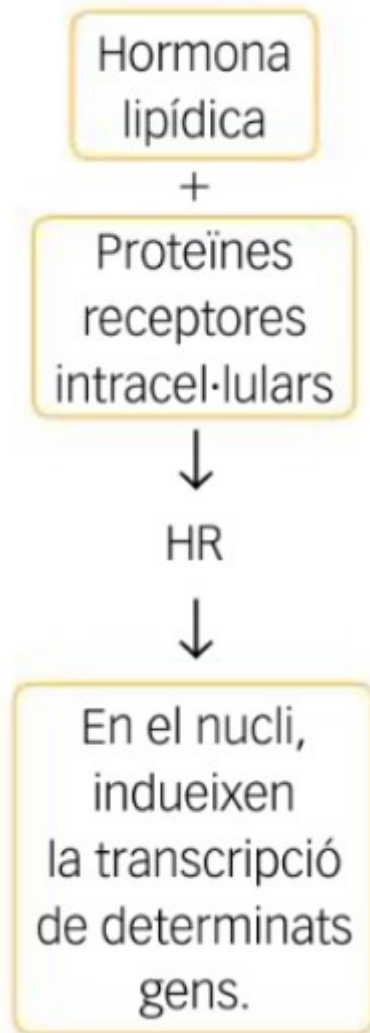
La regulació de l'expressió dels gens en eucariotes és molt més complexa que la que te lloc en procariotes:

- **Moltes seqüències reguladores.** Els gens eucariotes no es troben agrupats en operons com en el cas dels procariotes, sino que cada gen té el seu propi promotor i diverses seqüències reguladores que poden trobar-se properes al gen o allunyades milers de parells de bases. Algunes d'aquestes seqüències reguladores responen a la **presència d'hormones**.
- **Estructura de la cromatina.** La cromatina pot canviar la seva estructura, éssent més accessible (eucromatina) o menys (heterocromatina) a les diferents proteïnes implicades en la transcripció. Per tant, els mecanismes encarregats de canviar l'estructura de la cromatina són fonamentals per a la regulació de l'expressió. Ni els factors de transcripció ni la pròpia RNA polimerasa poden unir-se al promotor si aquest es troba en una regió d'heterocromatina.
- **Molts factors de transcripció implicats.** Aquestes proteïnes s'han d'unir al promotor de forma secuencial per a la correcta entrada de la RNA polimerasa. Regulant la velocitat d'unió, la cèl·lula pot regular la velocitat de transcripció.

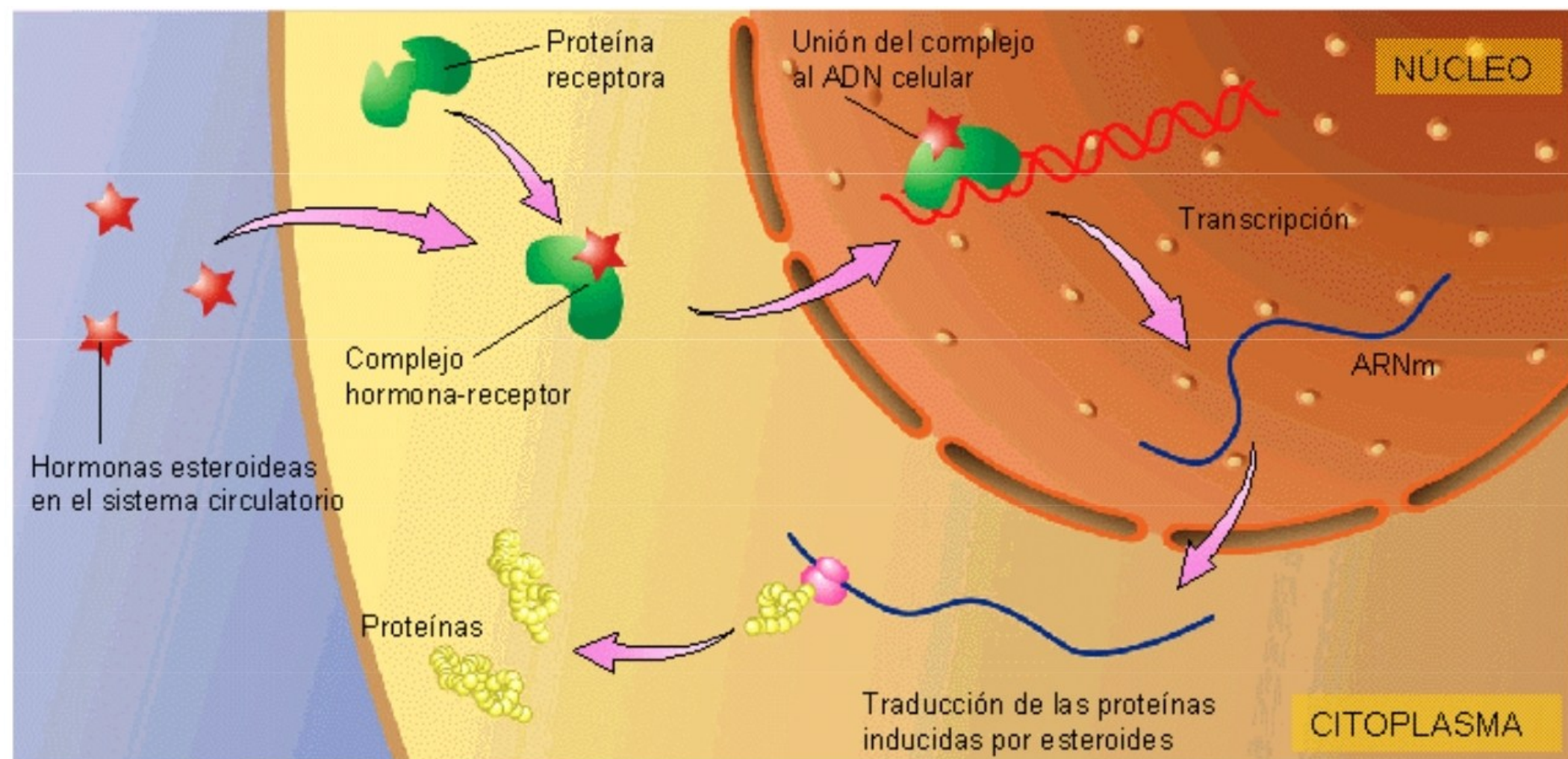
Eucariotes:

Control de l'expressió gènica deguda a hormones

Algunes seqüències reguladores responen a la presència d'hormones lipídiques.

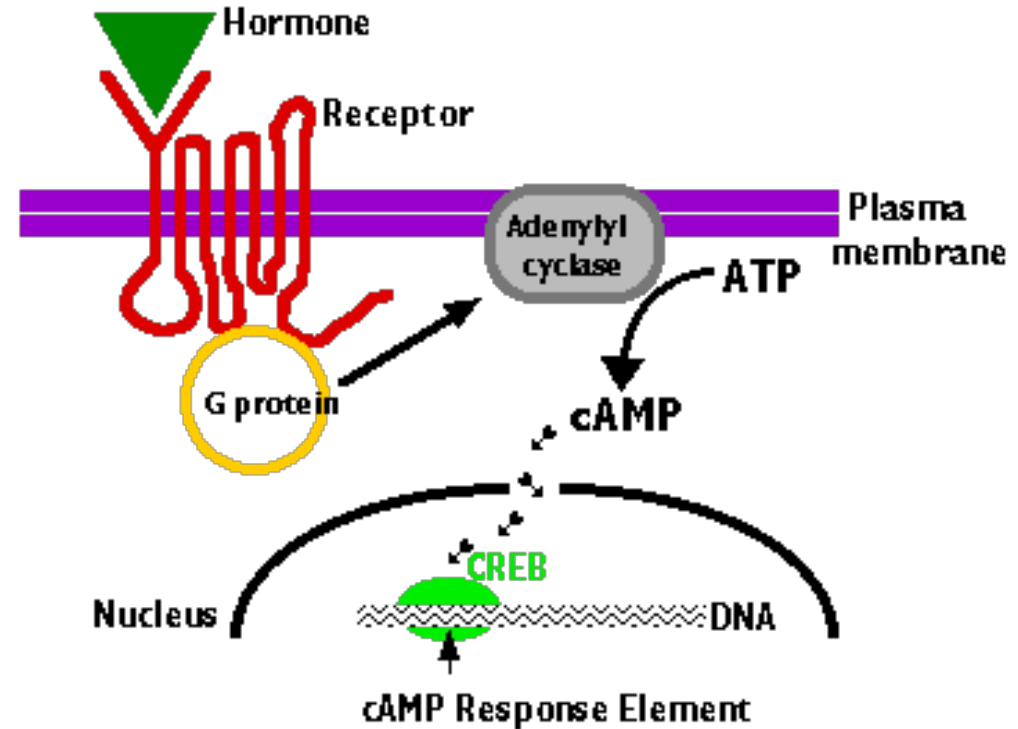
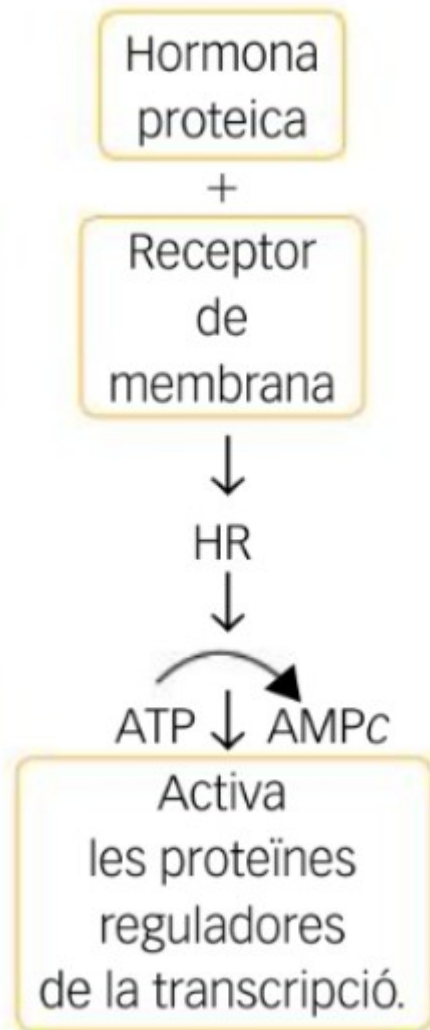
Gràcies a la seva composició les hormones lipídiques com les esteroides travessen fàcilment la membrana. En el citoplasma s'uneixen a proteïnes receptores formant complexos "hormona-receptor", que es dirigeixen al nucli on es fixaran a seqüències reguladores específiques del DNA induint la transcripció de determinats gens.

Eucariotes:

Control de l'expressió gènica deguda a hormones

Algunes seqüències reguladores responen a la presència d'hormones proteiques.

Les hormones proteiques, atesa la seva grandària, no poden travessar directament la membrana. Per dur a terme la seva acció s'uneixen a proteïnes receptores específiques de la membrana. Aquesta unió provoca que l'enzim adenilciclase present a la cara interna de la membrana s'activi i passi l'ATP a AMPc, que actuarà de segon missatger (l'hormona és el primer missatger). L'AMPc es dirigeix al nucli i activa les proteïnes reguladores de la transcripció.